

Krzysztof Ruchniewicz, Instytut Historyczny U. Wr.

Prof. dr dr hc Karol Jonca (1930-2008)

Dnia 13 stycznia 2008 r. zmarł wybitny uczyony Uniwersytetu Wrocławskiego, prof. dr hab. dr hc Karol Jonca. Odszedł wielki badacz, wybitny organizator nauki, prawy i szlachetny człowiek. Na jego biografię wpływ miały – podobnie jak w przypadku milionów Polaków, którym przyszło żyć w XX w. – wielkie i dramatyczne wydarzenia historyczne. Znalazł w niej także swe odbicie skomplikowany charakter polsko-niemieckiego pogranicza, na którym Profesor przyszedł na świat. Urodził się 13 września 1930 r. w Sławęcicach, leżących wtedy w Niemczech (obecnie część Kędzierzyna-Koźła). Tam też rozpoczął szkolną edukację. Warunki materialne w domu rodzinnym były bardzo skromne. Ojciec, z zawodu ślusarz, z powodu swej propolskiej postawy przez kilka lat nie mógł otrzymać stałego zatrudnienia.

W 1945 r. po wkroczeniu Armii Czerwonej Karol pracował przymusowo jako pomocnik maszynisty w fabryce papieru. Na szczęście już latem tego roku mógł wrócić do szkoły. Naukę w Liceum Ogólnokształcącym w Koźlu zakończył egzaminem maturalnym, który złożył w 1950 r. Jesienią tegoż roku rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Wrocławskim. Był uczniem prawnika, historyka państwa i prawa prof. Seweryna Wysłoucha. Już w czasie studiów ogłosił drukiem swe pierwsze artykuły naukowe. W 1954 r. uzyskał magisterium. Dalsza kariera naukowa Karola Joncy rozwijała się nader pomyślnie. Przez kilka lat pracował w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk, gdzie w 1958 r. obronił rozprawę doktorską, oraz ówczesnej Wyższej Szkole Ekonomicznej we Wrocławiu. W 1961 r. został adiunktem w Katedrze Historii Państwa i Prawa na Wydziale Prawa U. Wr. Tam też w 1964 r. otrzymał stopień doktora habilitowanego nauk prawnych. W 1971 r. był już profesorem nadzwyczajnym. Tytuł profesora zwyczajnego otrzymał dziesięć lat później.

Od początku swej drogi badacza zyskiwał uznanie wytężoną i twórczą pracą. Autochtoniczne pochodzenie, doświadczenie życia w środowisku polsko-niemieckiego pogranicza oraz pamięć o wojnie wyznaczyły niewątpliwie główny zakres jego zainteresowań naukowych. Niemożliwe jest omówienie tu Jego znaczącego i licznego dorobku naukowego, toteż przedstawione zostaną jedynie wybrane jego fragmenty, przede wszystkim te ważne także dla rozwoju nauk historycznych. Dyscyplina, której Profesor się poświęcił, to historia doktryn historycznych i prawnych, zwłaszcza niemieckich XIX i XX w. Zajmował się również dziejami społeczno-gospodarczymi Polski i historią Śląska. Pod koniec lat 50. XX w. ukazały się pierwsze książki Jego autorstwa. Dotyczyły one przede wszystkim polityki socjalnej Niemiec przed 1914 r. Wkrótce pojawiły się również wydawnictwa, będące efektem zainteresowania historią regionu w latach wojny. Wraz z Alfredem Koniecznym opublikował źródła, a następnie pierwszą monografię poświęconą upadkowi „Festung Breslau” (1963). Rok później pojawiło się wydanie dzienników wrocławskiego księdza Paula Peikerta (1964), publikacja wielokrotnie wznawiana po polsku i niemiecku. W tym też okresie Prof. Jonca zaangażował się w prace Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. Zajmował się losami Żydów i innych narodowości na Śląsku, prześladowanych w III Rzeszy. W 1970 r. wydał książkę dotyczącą polityki narodowościowej na Śląsku Opolskim w latach 1933-1940. Pod wpływem tych badań pojawiła się koncepcja powołania nowego czasopisma

naukowego, zrealizowana w 1974 r. w postaci pierwszego tomu cenionych „Studiów na Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi”. Z biegiem czasu periodyk ten stał się ważnym forum dyskusji między polskimi i zagranicznymi uczonymi. Prof. Jonca był aż do 2007 r. redaktorem czasopisma, poświęcając mu wiele czasu i wysiłku. Autorzy artykułów w „Studiach...” cenili sobie bardzo współpracę z nim, szczegółowe uwagi do tekstów, propozycje zmian, możliwość dyskusji na temat swych tez i ustaleń. Było to ważne zwłaszcza dla młodych badaczy, dla których publikacja w tym czasopiśmie była sporym krokiem w rozwoju naukowym. Prof. Jonca był także zastępcą redaktora, a potem redaktorem naczelnym „Studiów Śląskich” (1969-1986) wydawanych w Opolu.

Lata 70. przyniosły szersze możliwości zagranicznych wyjazdów naukowych, podjęcia tam studiów archiwalnych i bibliotecznych, ale i nawiązania szerokich kontaktów z zagranicznymi badaczami. Prof. Jonca, mówiący płynnie po niemiecku, angielsku i francusku, czynnie uczestniczył w tym dialogu. W tym latach Profesor zajął się z dużym zaangażowaniem zagadnieniem antyhitlerowskiej opozycji w III Rzeszy. To właśnie On „odkrył” jedną z najciekawszych grup opozycyjnych, „Krag z Krzyżowej” skupiony wokół właściciela podświdnickiego majątku ziemskiego Krzyżowa, Helmuta Jamesa von Moltke. Niestrudzenie badał i propagował myśl polityczną i prawną tego ugrupowania, a artykuły na ten temat do dziś zachowały swą wysoką wartość naukową. Następne dekady były nadal okresem intensywnej działalności naukowej Profesora. W latach 90. włożył istotny wkład w szybki rozwój badań nad historią stosunków polsko-niemieckich w XX w. Uczestniczył aktywnie w dyskusji o powojennych wysiedleniach Niemców. Na początku lat 90. wraz z grupą młodych badaczy podjął temat pokazania przebiegu tego procesu na przykładzie wsi Krzyżowa (bliskiej mu już z racji wcześniejszych badań). Wraz z zespołem przygotował obszerną dokumentację poświęconą wysiedleniu ludności niemieckiej i osiedleniu ludności polskiej w Krzyżowej i okolicach. Była to publikacja bardzo ważna, także z tego względu iż wydana była po polsku i niemiecku. Profesor uważał bowiem, że tylko wtedy będzie można prowadzić partnerski dialog, gdy jego uczestnikom stworzy się możliwość poznania tych samych źródeł historycznych. Kolejną ważną publikacją była: „*Noc kryształowa i casus Herszela Grynszpana*”, stanowiąca podsumowania wieloletnich badań Profesora nad losem śląskich Żydów w III Rzeszy (1992). Prace nad tym tematem kontynuował w następnych latach, czego dowodem jest zamieszczenie nowych materiałów w drugim wydaniu tej publikacji (1998). Przygotował również książkę poświęconą dziejom swego wydziału, tym samym poszerzając wiedzę o historii wrocławskiej Alma Mater (1996). W 2002 r. uwagę badaczy i osób zainteresowanych początkami Odrodzonej Polski przykuła kolejna książka Profesora na temat wojny polsko-bolszewickiej w dokumentach niemieckiej dyplomacji. W ostatnich latach życia Profesor interesował się problemami stosunków niemiecko-czechosłowackich, a zwłaszcza tzw. dekretami Benesa. Na ten temat opublikował interesujące studium, które spotkało się z ogromnym zainteresowaniem (2005). Niespełnionym marzeniem Profesora pozostało napisanie biografii Helmuta von Moltke, feldmarszałka polnego okresu wojen o zjednoczenie Niemiec w XIX w., właściciela majątku w Krzyżowej. Materiały do niej zbierał od wielu lat, a barwne opowieści Profesora o niektórych fragmentach życia Moltkego na zawsze zapadły w pamięć słuchaczy.

Prof. Jonca od 1969 r. kierował Zakładem Doktryn Politycznym i Prawnych na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii U. Wr. Wykształcił rzeszę studentów,

wypromował wielu doktorantów, z których część poszła drogą swego mistrza. Obowiązku dydaktycznego Profesor wypełniał niezwykle skrupulatnie. Czynny był na tym polu do ostatnich dni swego życia. Zawsze wieczorem, w godzinach znanych przez wszystkich współpracowników, oczekiwał na telefony w sprawach naukowych, ale i wszystkich ważnych dla swych rozmówców. Opiekując się młodymi naukowcami, zwracał uwagę na ich wszechstronny rozwój, w którym ważną rolę przypisywał zagranicznym wyjazdom naukowym. Niektórzy z Jego uczniów są już dzisiaj profesorami i starają się kontynuować pracę Profesora. Swego czasu i zainteresowania nie skąpił także przedstawicielom innych instytutów i ośrodków naukowych, czego także niżej podpisany wielokrotnie doświadczał.

Prof. Jonca był nie tylko wielkim badaczem. Pracował także z dużym zaangażowaniem na rzecz akademickiej społeczności. Pełnił odpowiedzialne funkcje na swym wydziale, w trudnych latach 1966-1972 był prodziekanem, a w latach 1972-74 jego dziekanem. Ze stanowiska tego został odwołany z przyczyn politycznych, pod naciskiem uniwersyteckiej organizacji partyjnej. W 1981 roku Profesor wraz z innymi prawnikami podpisał list, w którym domagali się usunięcia z nazwy uczelni narzuconego w czasach stalinowskich patrona Bolesława Bieruta. Z głębokim zaangażowaniem uczestniczył w tworzeniu różnych instytucji naukowych oraz pozauniwersyteckich, popularyzujących kwestie stosunków polsko-niemieckich lub polsko-żydowskich. W połowie lat 70. zabiegał o utworzenie placówki naukowej na Uniwersytecie Wrocławskim zajmującej się problematyką niemiecką. Na przełomie lat 70. i 80. próbował wraz ze swym przyjacielem Holendrem, Gerem van Roonem utworzyć miejsce spotkań polsko-niemieckich w Krzyżowej. Stało się to możliwe dopiero w 1989 r. Wówczas Prof. Jonca zaangażował się bardzo aktywnie w utworzenie Fundacji Krzyżowa dla Porozumienia Europejskiego, wspierał ją swą radą w następnych latach jako członek zarządu. W latach 1991-1993 zasiadał w senacie założycielskim Uniwersytetu Europejskiego Viadrina we Frankfurcie nad Odrą, na tym też Uniwersytecie wykładał przez wiele lat. Jego wysiłki uczelnia ta doceniła nadając mu w 2001 r. tytuł doktora honoris causa. Był także członkiem założycielem Domu Edyty Stein we Wrocławiu. Wspierał swym autorytetem, radą i doświadczeniem młodą placówkę Uniwersytetu Wrocławskiego, Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy Brandta, w którego radzie naukowej zasiadał w latach 2002-2007.

Prof. Karol Jonca słynął nie tylko jako znamienity badacz, członek rozmaitych towarzystw i gremiów naukowych, autor prawie 400 publikacji i wybitny pedagog. Był znany także jako zawsze kompetentny i utalentowany mówca, umiejący pozyskać zainteresowanie słuchaczy i na sali wykładowej, i podczas sesji naukowych. Na wszystkich, którzy się z nim zetknęli, wrażenie robiła głęboka kultura osobista, przyjazne nastawienie do rozmówcy, poczucie obowiązku i powaga nie wykluczające pogody ducha i celnego dowcipu.